

формування емоційної стійкості студентів вищих навчальних педагогічних закладів, а саме: розвиток умінь саморегуляції, створення позитивних емоцій у навчально-виховному процесі.

Перспективами подальшого дослідження в цьому напрямі є розробка конкретних прийомів, що сприяють формуванню умінь саморегуляції студентів вищих навчальних педагогічних закладів.

Література

1. Изард К. Э. Психология эмоций : пер. с англ. / Кэрролл Э. Изард. – СПб. : Питер, 2003. – 460 с. – (Мастера психологии).
2. Сухомлинский В. А. Рождение гражданина / В. А. Сухомлинский. – К. : Рад. школа, 1985. – С. 245.
3. Нікіфорова Л. Б. Формування емоційної культури майбутніх менеджерів у навчально-виховному процесі вищих навчальних закладів : навч.-метод. посіб. / Л. Б. Нікіфорова. – Херсон : Айлант, 2008. – 84 с.
4. Кругликов В. Н. Деловые игры и другие методы активизации познавательной деятельности / В. Н. Кругликов, Е. В. Платонов, Ю. А. Шаранов. – СПб. : Изд-во П-2, 2006. – 192 с.

Стаття надійшла до редакції 12.04.2010 р.

Н. В. Кондратюк

*бакалавр педагогічного факультету,
Криворізький ДПУ*

СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНИЙ ПОТЕНЦІАЛ ОСОБИСТОСТІ У ХХІ СТОЛІТТІ

Стаття спрямована на розкриття поняття соціально – психологічного потенціалу та його компонентів, а також вплив останніх на розвиток і функціонування особистості в юнацькому віці. Проаналізовано компоненти соціально – психологічного потенціалу особистості на етапі ранньої юності та досліджено його вплив на формування і розвиток особистості ХХІ століття.

Ключові слова: соціально – психологічний потенціал, юнацький вік, компоненти соціально – психологічного потенціалу, соціальна компетентність, особистість ХХІ століття.

Статья направлена на раскрытие понятия социально – психологического потенциала и его компонентов, а также влияние последних на развитие и функционирование личности в юношеском возрасте. Проанализированы компоненты социально-психологического потенциала личности на этапе ранней юности и исследовано его влияние на формирование и развитие личности на современном этапе.

Ключевые слова: социально-психологический потенциал, юношеский возраст, компоненты социально-психологического потенциала, социальная компетентность, личность ХХІ столетия.

The article is directed on opening of concept socially – psychological potential and his components, and also influence of the last on development and functioning of personality in youth age. During research we proved that components socially – psychological potential, such as system of values, co-operation with other people, ability to subordinate the conduct to

the requirements of situation, responsibility for own life, expansion of social connections, orientation, on the future, acquisition of social knowledges definitely influence on personality; than higher level of development socially – psychological potential of senior pupil, that consciousness and there more effective is development of his personality.

Keywords: socially-psychological potential, youthful age, components of socially-psychological potential, social competence, person XXI of century.

Актуальність статті обумовлена тим, що останніми роками в розвитку різних напрямків і галузей психолого – педагогічної науки, не дивлячись на специфіку задач, які вона вирішує, все більш виразно виявляється одна істотна тенденція. В найзагальнішому вигляді вона полягає в прагненні досліджувати людину в її істинних суб'єктних якостях, вивчити можливості, процеси і умови саморозвитку і саморозкриття людини на різних рівнях її суб'єктного буття, показати активну творчу роль людини в реалізації відносин з різними сферами дійсності, в побудові своєї життєдіяльності. Саме в старшому шкільному віці закладаються основи особистісної компетентності учнів і саме школа є тим ключовим моментом, який або сприяє цьому процесу, або ж гальмує його. Досвід вчителів та вдало підібрана навчально – виховна програма, методи педагогічного впливу та зацікавленість учнів – ось найголовніші критерії формування соціально – психологічного потенціалу особистості у XXI столітті.

Проблема статті обумовлена тим фактом, що людина як суб'єкт своєї діяльності і вчинків, здатна цілеспрямовано перетворювати об'єктивну дійсність і здійснювати творчий саморозвиток. Безсумнівно, що саме молодь є активним творцем майбутнього нашої держави. Соціально – психологічний потенціал молодої людини є, безпосередньо, джерелом розвитку самої особистості і, опосередковано, – джерелом розвитку українського суспільства. Розглянемо такий етап розвитку особистості, як етап ранньої юності, який часто називають старшим шкільним віком. У старшокласника формуються пізнавальні і професійні інтереси, потреба в праці, здатність будувати життєві плани, суспільна активність.

Мета статті: проаналізувати всі елементи, всі компоненти соціально – психологічного потенціалу старшокласника, виявити їх психологічні закономірності та встановити, як саме вони впливають на розвиток особистості в цілому.

Стан дослідження даного питання в науці представлений роботами вітчизняних та зарубіжних педагогів та психологів.

Так, Г.С.Абрамова стверджувала, що юність – період розвитку людини, відповідний переходу від віку підліткового до самостійного дорослого життя (зрілість). Хронологічні межі юності визначаються по-різному; найчастіше виділяються рання юність – старший шкільний вік (від 15 до 18 років), і пізня юність (від 18 до 23 років). В нашій роботі ми орієнтувалися на ранній юнацький вік. До кінця юнацького періоду

завершується фізичне дозрівання. Психологічний зміст юності пов'язаний з розвитком самосвідомості, рішенням задач професійного самовизначення і вступом до дорослого життя. У ранній юності формуються пізнавальні і професійні інтереси, потреба в праці, здатність будувати життєві плани, суспільна активність. Юність – напружений період формування етичної свідомості, вироблення орієнтації ціннісних і ідеалів, стійкого світогляду, цивільних якостей особистості [2, С. 101-102].

К.А.Абульханова дотримувалася думки відносно того, що зростання самосвідомості – це характерна особливість особистості старшого школяра. Рівень самосвідомості визначає і рівень вимоги старших школярів до навколишніх людей і до самих себе. Вони стають критичнішими, пред'являють високі вимоги до моральної зовнішності дорослого і однолітка. Цінне надбання ранньої юності – відкриття свого внутрішнього світу. Відкриття свого внутрішнього світу дуже важлива, радісна і така, що хвилює подія, але воно викликає також багато тривожних і драматичних переживань. Разом з усвідомленням своєї унікальності, неповторності, несхожості на інших приходить відчуття самотності. Юнацьке «Я» ще невизначене, розпливчасте, дифузне, воно нерідко переживається як смутний неспокій або відчуття внутрішньої порожнечі, яку чимось необхідно заповнити. Звідси росте потреба в спілкуванні і одночасно з'являється вибірковість спілкування, потреба в самоті [1, с. 44].

Далі можна продовжити словами Н.Ф.Добриніна: «Юнак добре розуміє, що всяке втручання в життя можливе тільки в умовах суспільства, в умовах колективної діяльності, звідси потреба в спілкуванні зв'язується у нього з життям колективу. Саме колектив дає йому можливість проявити не тільки свої здатності, але дає йому і упевненість в можливості тих змін, які здаються йому потрібними. Дружній колектив все більше сприймається ним як та сила, за допомогою якої можна всього добитися» [5, с. 178].

Розглянемо детальніше поняття «соціально – психологічний потенціал». У широкому розумінні соціально-психологічний потенціал даного соціального суб'єкта або соціальної спільноти є готовність соціального суб'єкта або соціальної спільноти здійснювати поведінку, тобто робити вчинки в захист вибраної системи цінностей або напрямку свого розвитку.

Розвиток власної соціальної компетентності – достатньо важке завдання, оскільки висока потреба в спілкуванні вступає в суперечність з елементарним невмінням спілкуватися, слухати іншу людину, підтримувати розмову, виражати свої відчуття, реагувати на критику і критично оцінювати вислови і дії інших людей.

Перший блок труднощів в прояві соціальної компетентності відображає недостатнє вміння приймати і надавати співчуття і підтримку, що пов'язано, мабуть, з несвободою виразу власних відчуттів і страхом ухвалення власних негативних емоцій.

Другий блок проблем у учнів в ході соціальної взаємодії свідчить про їх невміння реагувати на критику і провокаційну поведінку. Така поведінка, можливо, є результатом заборони на вираз власних відчуттів, а мо відношення конкретних навиків реагування. Придбання умінь у області міжособистісних відносин зумовлює майбутній успіх або невдачу в життєвих ситуаціях.

Опора на характеристики базових потреб старшокласника дозволяє зрозуміти психологічні проблеми розвитку соціально – психологічного потенціалу Він припускає:

- усвідомлення необхідності ухвалення «норм» (потреб, вимог, реалій) конкретного соціуму, прагнення до його розуміння;

- усвідомлення необхідності розширення (або наявність у себе широкого діапазону) соціальних знань-умінь з метою досягнення високого рівня адаптивності;

- осмислення і адекватну оцінку, співвідношення конкретних соціальних умов і своїх можливостей по досягненню передбачуваного результату в даній ситуації;

- уміння (здатність, готовність) актуалізувати свій особовий досвід стосовно конкретної соціальної ситуації;

- визначення і вибір можливих і найбільш ефективних засобів діяльності, варіантів поведінки;

- готовність до ухвалення особистої відповідальності за вибір власної поведінки в ситуації соціальної взаємодії [3, с. 99-100]

Старший підлітковий вік створює, на наш погляд, певні передумови для успішного соціально – психологічного потенціалу. До них слід віднести:

- прагнення до повнішого виявлення і розвитку своїх особових можливостей, що виражається у відношенні до творчості, самостійності, самореалізації, до власної життєвої позиції – активності у відношенні до майбутнього; істотне зростання незалежності, «автономності» в думках і самооцінці;

- усвідомлення і ухвалення соціальних норм (відповідає включенню в «образ Я» такої якості, як відповідальність);

- висока критичність при оцінюванні себе, своєї відповідальності в певній ситуації, критика поведінки навколишніх людей;

- прагнення до розширення власних суспільних відносин і соціальних зв'язків, освоєння нових соціальних ролей;

- підвищення ряду показників а мо відношення, таких, як самоповага, відчуття сили Я, очікування позитивного відношення оточуючих, наполегливість і завзятість в досягненні мети, прагнення до подолання труднощів на своєму шляху і т.д.;

- зародження здатності і готовності брати на себе відповідальність за участь в подіях, що відбуваються, аналізувати свою роль в ситуаціях

соціальної взаємодії, що пов'язано з формуванням внутрішнього локусу контролю;

– якісне зрушення в соціальному розвитку, пов'язане з переходом від поглибленого самопізнання і пізнання навколишніх людей до особового самовизначення [4].

Дослідно-експериментальна частина статті мала на меті висвітлення основних компонентів соціально – психологічного потенціалу старшокласника та його вплив на розвиток особистості. Для цього використовувалися такі методи:

1. Методика визначення ціннісних орієнтацій М. Рокича.
2. Методика смисложиттєвих орієнтацій.
3. Методика дослідження суб'єктивного контролю.

Дослідженням було охоплено учнів 11 класу середньої загальноосвітньої школи № 62 міста Кривого рогу. Експериментом було охоплено 26 учнів.

Щодо аналізу результатів, то вони виглядають наступним чином. За критерієм осмисленості життя учнів було розподілено на дві групи – група Х та група У. Так, групу Х склали старшокласники з найвищим рівнем загального показника осмисленості життя. Це ті респонденти, які, згідно отриманим результатам, мають в житті ясні цілі, які надають їх життю спрямованість і тимчасову перспективу. Отже, респонденти групи Х більшою мірою схильні сприймати процес життя як цікавий, емоційно насичений і наповнений змістом. Вони більш задоволені пройденим відрізком свого життя, ніж респонденти групи У, а також мають суб'єктивне уявлення про себе як про сильну особистість, яка володіє достатньою свободою вибору, щоб побудувати своє життя відповідно до своїх цілей і уявлень про її значення. Юнаки групи У, навпаки, схильні вважати, що життя людини не підвладне власному контролю, що загадувати що-небудь на майбутнє не має сенсу.

Найцікавішим є те, що майже всі показники значень по шкалах тесту суб'єктивного контролю у випробовуваних групи Х також значно вище, ніж у групи У. Це свідчить про те, що люди, які вважають, що більшість важливих подій в їх житті були результатом їх власних дій, мають високий рівень відповідальності.

Показники по методиці визначення ціннісних орієнтацій Рокича доповнюють ці результати. Більш високі ранги у обох груп мають індивідуальні життєві цінності, такі, як здоров'я, любов, активне діяльнісне життя, розвиток самого себе, щасливе сімейне життя. Проте по решті цінностей спостерігаються деякі відмінності. Так, респонденти групи Х віддавали більшу перевагу (в порівнянні з групою У) таким цінностям, як творчість, розвиток, краса природи і мистецтва, щастя інших. В той же час таким цінностям, як матеріальне благополуччя, розваги і суспільне визнання, вони давали більш низькі ранги.

Отже, можна зробити **висновок**, що люди, які мають більш низький рівень суб'єктивного контролю, не звикли нести відповідальність за своє життя, вони не відчують в собі сил впливати на хід свого життя, живуть за принципом «мати», на відміну від тих, хто прагне «бути» багатма. В ході роботи було доведено, що компоненти соціально – психологічного потенціалу, такі як система цінностей, взаємодія з іншими людьми, вміння підпорядковувати поведінку до ситуації, відповідальність за власне життя, розширення соціальних зв'язків, спрямованість на майбутнє, поглиблення соціальних знань певним чином впливають на особистість; чим вище рівень розвитку соціально – психологічного потенціалу старшокласника, тим осмисленіше та ефективніше відбувається розвиток його особистості.

Література

1. Абульханова К.А. Про суб'єкта психічної діяльності / К.А. Абульханова. – К. : Наука, 1993. – 201с.
2. Абрамова Г.С. Вікова психологія / Г.С. Абрамова. – К. : Педагогіка, 1997. – 298с.
3. Андрієвська Г.М. Педагогічна спрямованість / Г.М. Андрієвська. – Херсон : Лотос, 2007. – 410 с.
4. Корольов С.Л. Ціннісна спрямованість сучасної молоді / С.Л. Корольов // Філософія освіти. – 2003. – № 6. – С. 14-15.
5. Фіцула М. М. Педагогіка / М.М. Фіцула. – К. : Академвидав, 2003.– 527 с.

Стаття надійшла до редакції 02.04.2010 р.